

11. Kant I. Kritik der reinen Vernunft / Immanuel Kant. – Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1956. – 850 с.

Рибакова Катерина Миколаївна – аспірантка кафедри теорії та методики пізнання факультету історії і філософії Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

УДК

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ МОНОТЕОРЕТИЧНИХ ПРАКТИК В СУЧАСНІЙ ПСИХОТЕРАПІЇ

В статті автор робить спробу надати психотерапевтичне теоретизування епістемологічному дослідженню, припускаючи, що недосліджене екзистенціалістське теоретизування, ймовірно, буде епістемологічно неспроможним. Філософські дослідження не є другорядними по відношенню до психотерапії та можуть бути практично доцільними. Спільність та схожість в деяких цілях у філософії та психотерапії є предметом багаточисленних дискусій. Мова йде про можливе встановлення необхідності для психотерапії більш тісної взаємодії з філософією, з метою вдосконалення теоретичної бази психотерапевтичної практики.

Ключові слова: філософія, психологія, епістемологія, теорія, релігія, психотерапія, людина, антропологія.

EPISTEMOLOGICAL ASPECTS OF MONOTEORETIC PRACTICES IN THE PRESENT PSYCHOTHERAPY

In the article, the ator attempts to provide psychotherapeutic theorizing to an epistemological study, suggesting that an unexamined existentialist theorizing would probably be epistemologically ineffective. Philosophical studies are not secondary to psychotherapy and may be practically feasible. Community and similarity for some purposes in philosophy and psychotherapy are the subject of numerous discussions. We are talking about the possible establishment of the need for psychotherapy to work more closely with philosophy, in order to improve the theoretical basis of psychotherapeutic practice.

Key words: philosophy, psychology, epistemology, theory, religion, psychotherapy, person, anthropology.

ЭПИСТЕМОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ МОНОТЕОРЕТИЧНИХ ПРАКТИК В СОВРЕМЕННОЙ ПСИХОТЕРАПИИ

В статье автор пытается предоставить психотерапевтическое теоретизирование эпистемологического исследованию, предполагая, что неисследованное экзистенциализма теоретизирование, вероятно, будет эпистемологическими несостоятельным. Философские исследования не являются второстепенными по отношению к психотерапии и могут быть практически целесообразными. Общность и сходство в некоторых целях в философии и психотерапии является предметом многочисленных дискуссий. Речь идет о возможном установлении необходимости для психотерапии более тесного взаимодействия с философией, с целью совершенствования теоретической базы психотерапевтической практики.

Ключевые слова: философия, психология, эпистемология, теория, религия, психотерапия, человек, антропология.

Актуальність. Людство історично прагнуло усвідомити реальність як таку, що долає невизначеність та перебуває на позиції правди. Пізнати реальність в її неупередженості та об'єктивності. Розробити більш ефективні технології, вдосконалити наукові теорії, знайти

правильні слова, символи або формули. Як одна із точок зору, це просвітлення та еволюція суспільства. Пошук та виявлення істини.

Християнські та інші вірування, традиції і тексти в якійсь мірі підтримували такі «істини» шляхом віри в ірраціональне.

Мета: В статті робиться спроба обґрунтувати вивчення філософії в психотерапії та вивчити можливі протидії філософського підходу до психотерапевтичної теорії і практики. Показати приклад того, як філософський підхід до мови (як ярлики, що прикріплені до об'єктів) можуть виявити складність з простоти. Вивчити питання, що стосуються того, як ми знаємо і що ми знаємо (епістемологія), і запропонувати скептицизм щодо деяких загальноприйнятих понять в психотерапії.

Виклад основного матеріалу. Психологічні витоки пошуку істини описуються у Ф. Варела [5] наступним чином: становлення людини, як надбудови над собою, виходячи з збагачення власного досвіду, даючи можливість усвідомити силу власного бажання. Зрозуміти, як основу, щоб зрозуміти власні почуття, що є фундаментом, справжнім, самостійним. Почуття – основа реальна, як окремий світ, і сенс створення реальних відносин між собою та світом. Глибоке припущення в цьому “бажанні”, це те, що думає, за Р. Декартом існує, свідомість, яка є незалежною, автономною і здатною фіксувати основи власного свідомого життя, і світ, у якому існує [3].

Цей модерністський проект піддавався скептицизму, можливо, в деякому сенсі дуже глибокому ..., що не існує такої речі, як реальність, а лише наші уявлення про неї. М. Мерло-Понті [6] називає це “контингент об'єктивності” – це об'єктивність сприйняття, яка залежить від психічного, фізичного і міжособистісних процесів, котрі дозволяють нам припустити відчуття об'єктивності. Але, немає кінцевої мови, довершених термінів, щоб пояснити реальність.

Також доцільно сказати про феноменологічні підходи до пізнання з точки зору феноменологічної епістемології. Наприклад, у Ж. Піаже в роботі «Генетична епістемологія» проаналізовано способи, якими «раціональний розум» неодноразово ставав невидимим у нібито об'єктивних умовах побудови сприймання об'єкта. Такий підхід можна розглядати як виклик до прихованої Когіто-позиції Декарта.

Цитуючи Ф. Ніцше: «Факти – це саме те, чого не існує – є тільки інтерпретації». Якщо це той випадок, коли немає прямих фактів стосовно зовнішнього світу, то неминучі і наслідки для шляху, в якому ми формуємо поняття, що стосуються внутрішнього, суб'єктивного світу. Ми знаходимося в області смислів, концепцій, міфів, метафор та переконань.

Річард Рорті [8] наголошує на тому, що думка є завжди “ситуативною” в специфічному контексті. Тобто, в кінцевому рахунку, вибір не обов'язково заснований на фактах, які виявила людина а на її сприйнятті в даній ситуації.

Р. Рорті вважає, що в той час як деякі філософи (наприклад, логічні позитивісти) прагнули наслідувати знання і впевненість, яка характерна для деяких форм наукового знання, сам Рорті відкидає це, як пастку і оману.

Саме в цьому сенсі він синтезує, наприклад, погляди З. Фрейда, Ж. Сартра і В. Вітгенштейна. Фрейд (як і Маркс) зрозумів, що люди можуть мінятися, коли їх самосвідомість змінюється. Мова йде про зміни, які можуть бути викликані словами; це поняття змін є центральним у Ж. Сартра як екзистенційне поняття “становлення” і у Лакана, як ідея “успіху” в лікуванні; Вітгенштейн, який зосереджується на центральному аспекті мови, та твердженні, що метафізика – це “хвороба” мови. Саме такі погляди лежать в основі переоцінки Р. Рорті, якою є філософія сьогодні.[9;8]

У цьому контексті можна припустити, що психотерапія теж мала би відмежуватися від її схильності до ідентифікації з науковими, систематичними знаннями та прийняти відкритий підхід до самоусвідомлення і самозміни.

Тобто питання стоїть про психотерапію з ретельно проробленими науковими з критеріями (і немає ніяких ознак, що окремі теорії, таким чином, підтримуються), або

психотерапія виступає як забезпечення дискурсивних форм, літературних форм, можливостей для людей, щоб створювати свої власні творчі розповіді що могло б створити безлад архаїчних або сучасних моно-теорій, які, зрештою, лише системи вірувань– міфи розуму, ментальної метафори. [8]

Безцінність міфів і метафор, в даному контексті, полягає в тому, що вони не безповоротні для якої-небудь конкретної інтерпретації. Вони не обмежують варіанти. Вони не фіксовані. Але тоді весь сенс міфів і метафор, для психотерапії, є їх недоказовість і їх змінність. Вони можуть бути правдоподібними, але не доказовими. Для опису психотерапевтичних теорій, міфів і метафор ми можемо вважати доцільним звільнення їх від уразливості псевдо-екзистенційності. Вони не повинні бути захищені як позиції так званої “істини” для всіх бажаючих, вони або корисні для певних людей в певних культурах, щоб зрозуміти їх страждання і дилеми, або вони мають бути змінені, щоб спробувати описати всіх людей в одній теорії до утопічної форми екзистенційного гноблення.

Можна припустити, що найбільш доцільним буде сформулювати те, що психоаналіз, в якому сенсі, це мистецтво життя. Як тоді в такому мистецтві розглядається мистецтво інтерпретації? Коли пацієнт проживає інтерпретацію, разом з аналітиком, він не відчуває себе транспортованим? Чи пересувається на краще місце? Чи він відчуває, що його радикально неправильно розуміють у своєрідному відключенні від фактичних обставин його життя. “Мені здається, що коли мої пацієнти кажуть, що я інтерпретував те, про що вони говорили, вони відчувають, що я зробив з ними своєрідне насильство”, за Р. Рорті. [10].

У розумінні Рорті інтерпретація перетворюється на систему, тоді як переорієнтація є можливо, повчальною. Завжди існують інші можливі способи мислення, побудови, віри, буття і дії, а також «інші способи», які не обов'язково включають або мають на увазі теорію, в яку вірить психотерапевт.

Іншим аспектом цього розкладу традиційних джерел особистого, соціального та екзистенціального сенсу в терапії є усвідомлення того, що й інші релігійні традиції мають цікаві та корисні речі щодо можливостей для людських станів. Книга «Космос у свідомості: психологія Сходу-Заходу» і «Сучасний буддизм» Крука і Фонтани (1990) пропонує певні наслідки для розширення джерел позицій віри, щоб створити більше простору для мислення про людський досвід і можливі значення. Ф. Варел, Е. Томпсон і Е. Рош в книзі «Втілений розум: когнітивна наука і людський досвід» (1993), використовують ширший, ніж звичайно, діапазон можливих рамок для вивчення способів, за допомогою яких можна тлумачити мозок та розумову активність. За їх думкою “Загальне занепокоєння ініціативного підходу до сприйняття полягає не в тому, щоб визначити, яким чином має бути відновлений певний незалежний від сприйняття світ; це, швидше, визначення загальних принципів або законних зв'язків між сенсорними і моторними системами, які пояснюють, як дію може бути сприйняте в сприйнятливому світі.”[6]

Їх поняття про сприймання акцентується саме на можливості для різноманітності, а не необхідності або доцільності однаковості суджень.

На відміну від статичного світу задумом Канта та Декарта, постмодерністи підкреслюють необхідність брати до уваги непередбачені обставини, і можливість змін в суб'єктивному світі. За словами авторів, немає універсальних і вічних істин, які б були виявлені, тому що все відносно і невизначено, що говорить про те, що наші знання завжди неповні, фрагментарні, і історично і культурно обумовлені. Тому не має і не може бути єдиної підстави філософської або теоретичної. [3]

Навпаки, книга Хамфрі “Історія розуму” (1992) представляє сучасний підхід до пошуку істини про свідомість. Не менш цікаво, що заснований він з Дарвінівської точки зору, яка забезпечує значну частину західного мислення і дослідження в області розуму і тіла в межах еволюційної психології. [8]

Додати до релігійної віри – основи те, що можна назвати “екологія релігії”, політики ідентичності та інших образів життя, і стає зрозуміло, чому плюралізм – це термін, який часто

використовується для опису сучасності. Дійсно ми живемо в багатокультурному суспільстві, і не лише в плані безлічі позицій релігійних переконань, але і з точки зору великих зрушень в передумовах нашого мислення і пропорційно зростаюче число варіантів переконань, доступних для нас. Були й інші часи, коли зміни викликали екзистенційні проблеми, і людина могла згадувати відомий вислів Геракліта (5-е століття до н. е.): “Ви ніколи не увійти в одну річку двічі.”

Тут можна побачити дві опозиційні тенденції.

З одного боку, є докази того, що деякі люди хочуть вірити в нові й модні – хоча те, що здається новим і модним іноді може бути відродженням забутих або і традиційних поглядів. Є докази альтернативної медицини і множинності особистих примх розвитку та моди. В науковій літературі виявлено більше 400 різних форм психологічного консультування та терапії. Цей діапазон, наче супермаркет вибору, доводить споживчий підхід до власної особистості і взаємовідносин, що розширює вибір з екзистенціальних та терапевтичних можливостей. В даний час рідко зустрінеш терапевта, що працює в суто поведінковому або чисто когнітивному напрямі. Частіше ці русла змикаються, переплітаються, і сьогодні більшість терапевтів цього крила працюють в змішаному, когнітивно-біхевіоральному напрямі. В феноменологічному напрямі розвивається в першу чергу гуманістична психотерапія. Вона бере початок в гуманістичній психології і роботах її засновників – К. Роджерса, Р. Мея, А. Маслоу і ін. Сутнісне ядро цього підходу – в розумінні людини як нероздільної і принципово цілісної єдності тіла, психіки і духу, а відповідно - в обігу до інтегральних переживань (щастя, горя, провини, втрати і так далі), а не до окремих ізольованих аспектів, процесів і проявів. Категоріальний апарат гуманістичного підходу включає уявлення про «Я», ідентичність, аутентичність, самореалізацію і самоактуалізацію, особисте зростання, екзистенції, сенс життя і так далі. Методичний апарат пов'язаний з гуманістично-екзистенціальним переосмисленням життєвого досвіду і психотерапевтичного процесу за допомогою впливу терапевта. З цим підходом пов'язаний широкий круг методів: недирективна клієнт-центрована психотерапія (К. Роджерс), психологічне консультування (Р. Мей), біоенергетика (В. Райх), сенсорне усвідомлення (Ш. Сильвер, Ч. Брукс), структурна інтеграція (І. Рольф), психосинтез (Р. Ассаджіолі), логотерапія (В. Франкл), екзистенціальний аналіз Р. Мея і Дж. Бюдженталя, і ін. Сюди ж можна віднести арттерапію, поетичну терапію, терапію творчим самовираженням (М. Е. Бурно), музикотерапію (П. Нордофф та К. Роббінс) і ін. До феноменологічного підходу відносяться також всі системи, що ґрунтуються на директивному або недирективному навіюванні. [7]

Таким чином, на наш погляд, самосвідомість і особистість не є незмінними утвореннями, але соціально, культурно та лінгвістично сконструйованими і тому можуть бути розглянуті з різних боків в філософському аспекті.

Варіації стандартних способів аналізу і скептицизм з приводу унітарного характеру дають можливість припустити, що у нас є варіанти для забезпечення саморегуляції та самоконтролю свідомості людини, що потребує психотерапевтичного впливу.

З іншого боку, постає питання про обґрунтування, або критерії вибору. Які критерії існують, щоб допомогти нам у нашому виборі? Звідки мені знати (як вибрати) чому вірити? Які докази мають відношення до мого вибору віри? Які джерела інформації існують? Які є варіанти і ресурси для мого вибору, чим/ким я хочу бути? Або, з філософського погляду: які епістемологічні критерії мого вибору і як мій досвід впливає на вибір моїх переконань?

Зростаючий вибір призводить до збільшення безладу. У цьому контексті множинності і складності, можна підсумувати, що клієнти психотерапевта, якщо прийматимуть моно-теоретичний підхід до психотерапії – це майже примушування їх до прийняття чужого голосу, в якому спробувати висловити свій. Це спроба "інтерпретувати" їх в теорії, розробленій іншим. Моно-теоретична психотерапія начебто заміщує собою щось потрібне для розуміння людського досвіду.

Прийняти моно-теоретичні психотерапевтичні позиції значить прийняти і домінування

чужої лексики. Це приєднатися до чужого голосу та вибору. Жорстка прив'язка до моно-теоретичної позиції – це ностальгічна подорож в той час, як і раніше з нами, коли там була фантазія, що одна “істина” може змінити людську реальність.

Принцип міфологізації лежить в нашій потребі виявити когось або щось відповідального за все, що відбувається [5].

Як тільки людські істоти розвинули здатність використовувати мову, вони стали здатні задавати необмежені питання, у деяких з яких в кінцевому підсумку виявилось, що у них є відповіді (або висока ступінь імовірності їх існування), для яких є докази – таким чином, наука розвивалася. Деякі питання так і залишилися загадковими і потрібні відповіді дали (або не дали), міфічні повідання на основі переконань розвинених релігією. Люди є схильними до пошуку причини, до розподілу відповідальності і, навіть, вини.

Філософію можна охарактеризувати і як спосіб викликати потенційно важливі, часто нерозв'язні, але екзистенційно важливі питання. Такі питання із зазначенням пошуку, а не знахідки. Варто відзначити, що питання, як правило, оформлене в мета-нарратив та глибоке припущення ці мета-нарративи використовуються для перевірки питання і відповіді, під час психотерапії. [1]

Коли питання сформульовані в більш ретельному чином вони приймають на більш філософські почуття. Наприклад:

–Як я можу знати, що те що я знаю – це достовірне знання?

–Чи можливо вірити навіть якщо ми не можемо мати багато доказів, на яких ґрунтується наше переконання?

–Віра потрібна повинна бути заснована на розумі?

–Що вважати переконливим доказом, яке дозволяє (вимагає) перехід від віри до знання?

Які взаємини між вибраною психотерапевтичною теорією і поняттями: пізнання, істина, віра? Тобто, ми повертаємося до питань гносеологічних, пов'язана з тим, як ми знаємо, що ми думаємо, що ми знаємо.

Ці питання поставлені в даній статті з метою уточнення наявності двох тенденцій:

1. Для демонстрації того, що люди схильні думати філософськи, не усвідомлюючи цього, і не виокремлюючи, як окрему діяльність.

2. Щоб вказати, що коли ми починаємо уточнювати і формулювати ці філософські питання ми маємо тенденцію заплутатися.

Формулювання таких питань свідчить про важливість постановки ретельно продуманих запитань, перш ніж прийняти чужі заготовлені відповіді, і в цьому контексті прийняття моно-теоретичних психотерапевтичних підходів.

Філософські проблеми нагадують людям усвідомити, що те, що вони приймають за даність, не завжди вірне. Але це, також, може бути дуже конструктивним. І набагато краще, мати переконання, які можуть бути раціонально захисними. В іншому випадку, коли людина в критичній ситуації чи в важкому стані поставить під сумнів, свою віру, свої переконання її особистість може зазнати втрати чи травми лише тому, що ви не отримали знання, щоб захистити себе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асмолов А.Г. По ту сторону сознания: Методологические проблемы неклассической психологии. – М.: Смысл, 2012. – 480 с.
2. Булатов М.О. Філософський словник. – К.: Стилос, 2009 – 575 с.
3. Витгенштейн Л. Заметки о философии психологии: Философия. - Т. 1: Пер. с нем. С.Д. Латушкина / Под ред. В.В. Анашвили. - М., 2001. – 326 с.
4. Витгенштейн Л. Философия речи. – : Пер. с нем. С.Д. Латушкина / Под ред. В.В. Анашвили. – М., 2001. – 268 с.
5. Варела Ф. Дерево познания: Биологические корни человеческого понимания / Пер. с англ. Ю. А. Данилова. - М.: Прогресс-Традиция, 2001. - 224 с.

6. Бражникова, Я. Плоть и история. К идее архитектурного прошлого в философии М. Мерло-Понти//Логос - 2004. - №1 - С. 72-87.
7. Кузнецов Ю. В. Ценностно-адаптивный подход в психотерапии. - СПб.; Иваново, 2000.
8. Пиаже Ж. Генетическая эпистемология // Вопросы философии. - 1993. - № 5.
9. Рорті Р. Філософія і дзеркало природи (фрагменти) // Пер. В. С. Пазенка / Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія - К.: Ваклер, 1996. - С. 295–358.
10. Рорті Р. Постмодерністський буржуазний лібералізм // Пер. М. Бойченка / Р. Рорті. Р. Козеллек. - К.: Український філософський фонд, 1998. - С. 5-13
11. Рорті Р. Пріоритет демократії перед філософією // Пер. Я. Попіка / Р. Рорті. Р. Козеллек. - К.: Український філософський фонд, 1998. - С. 14-37.
12. Рорті Р. Прагматизм і філософія // Після філософії : кінець чи трансформація? / упоряд. К. Байнес. — К.: Четверта хвиля, 2000. — С. 24-66.
13. Ромек Е. Что может дать философия психотерапевту? (Неокантианцы, «принцип дополнительности» Н. Бора и античные «практики себя»). Экзистенциальная традиция: философия, психология, психотерапия, 2011, №2. С. 147-163.
14. Ф.В. Спиридонова, М.В Фаликман. Горизонты когнитивной психологии: Хрестоматия. — М. : Российский государственный гуманитарный университет, 2012. — 320 с.
15. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2008. – 748 с.
16. Філософський словник соціальних термінів / [ред. кол.: В.П. Андрущенко та ін.]. – Х.: Р.И.Ф., 2005. – 672 с.
17. Хант Г. О природе сознания. – М., 2004. – 311с.

Савусин Николай Павлович – методист департамента образования и науки Одесского городского совета, соискатель степени кандидата философских наук, Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова, факультет истории и философии, кафедра философии и методологии познания.

УДК: 165 / 168: 001.8 (043.3)

ФИЛОСОФСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ДЛЯ РАСШИРЕНИЯ ЯЗЫКА ЯТО, СЛУЖАЩЕГО ФОРМАЛИЗМОМ ПАРАМЕТРИЧЕСКОЙ ОБЩЕЙ ТЕОРИИ СИСТЕМ

Язык тернарного описания (ЯТО), служащий формально-логическим аппаратом Параметрического Варианта Общей Теории Систем, нуждается в усовершенствовании. Путь к этому обоснован в ходе анализа философских предпосылок ЯТО. Алфавит ЯТО расширен с использованием категории «универсальность». К набору фундаментальных отношений ЯТО добавлены неопределённое соотношение, а также соотношения обладания и присущности.

Ключевые слова: *вещи, свойства, отношения, определённое, неопределённое, произвольное, универсальное, система.*

ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ЩОДО РОЗШИРЕННЯ МОВИ ТЕРНАРНОГО ОПИСУ ЯК ФОРМАЛІЗМА ДЛЯ ПАРАМЕТРИЧНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ СИСТЕМ

Мова Тернаного Опису (МТО), що служить формально-логічним апаратом для Параметричної Загальної Теорії Систем, потребує вдосконалення. Шлях до цього обґрунтовано в ході аналізу філософських передумов МТО. Абетку МТО розширено з використанням категорії «універсальність». До набору фундаментальних відношень МТО додано невизначене співвідношення, а також співвідношення «мати» та «належати».